

Associació
Memòria
de Mallorca

www.memoriadelesilles.org

Temps de la Memòria

Exemplar gratuït

Número 31 / Octubre 2014

Edicions

Mis memorias.
**Diez años, tres meses
y 120 horas de prisión.**
Dolores Botey Alonso

Un testimoni impagable d'una dona extraordinària i un exemple de dignitat per a tothom:

"Estas memorias nacen en la intimidad de una vida en plenitud en el Londres de 1974, sin una invitación expresa a su lectura, sin una intención más allá que la del mero recuerdo nacido de la necesidad de contar una dura experiencia. Dolores Botey Alonso deja brotar sus letras al tiempo que sus recuerdos, con palabras que se clavan hasta el fondo del alma. De manera espontánea, sencilla y directa, cuenta los hechos tal y como sucedieron, pero no desde el odio o el rencor, y relata situaciones llenas de crudeza pero con un gran sentido del humor y con una elegante ironía."

Els beneficis obtinguts amb aquesta publicació es destinaran a associacions sense ànim de lucre que treballen amb reclusos i recluses (i als seus fills menors).

LA DONA: víctima doble i persona de segona

La dona va patir una repressió sense precedents des del primer dia de l'alçament militar per part del franquisme. Les quotes d'emancipació i d'equiparació de drets que aconseguí vers l'home en el període republicà desaparegueren de sobte fins a l'any 1978.

La nova Espanya Nacional profundament masclista, paternalista i reaccionària no podia perdonar les dones que havien gaudit del somni de llibertat que suposà l'avanc en matèria de drets de la República. Així doncs, la dona quedà sotmesa sota la tutela de pares, marits, germans i institucions, reduïda a un segon pla dins la societat: una persona de segona que patí doblement.

LA DONA: víctima doble i persona de segona.

Memòria de Mallorca

El retrocès social de la dona fou afavorit per la derogació de les lleis republicanes que reconeixien

la igualtat jurídica entre sexes, el dret al vot, la igualtat de drets entre cònjuges, el divorci, l'abortament, la coeducació i el dret al treball. D'aquesta manera el paper de la dona a la societat quedava relegat a l'hogar i a la cura de la família i els fills.

Les dones havien traspassat les línies vermelles del seu model de dona tradicional i per això havien d'esser castigades exemplarment fins a fer-les tornar al seu lloc primitiu d'on no haurien d'haver sortit mai, segons l'ideari nacionalcatòlic.

Perquè la dona és una doble víctima?

La pèrdua de l'home deixava a la resta de la família en una situació límit: greu precarietat econòmica (agravada per la incautació de béns –Tribunal de Responsabilitats Polítiques–, multes exorbitants, expolis del patrimoni, extorsions, robatoris, etc.) que s'afegia al dolor, la incertesa i la vulne-

rabilitat viscudes en un entorn social indiferent o, fins i tot, hostil. El cap de família una vegada era assassinat, empresonat o expedientat, qui pateix en primer terme les conseqüències és la família, i en primer terme és la dona qui deu enfrontar-se sense quasi recursos a la nova situació d'assegurar la subsistència dels fills o altres membres al seu càrrec, acceptant qualsevol tipus de feina –per ignominiosa que fos– per tal de garantir-ne la manutenció de la família.

A aquestes situacions es sumen d'altres formes de violència específicament de la dona: humiliació pública (mitjançant el rapat del cap, l'ingesta d'oli de ricí, les processons per fer-hi befa, etc.), empresonament (fet que afavoreix la privació dels fills: nins robats, internats a centres de beneficiència, etc., augmentant molt marcadament la mortalitat infantil), prohibició del dol (no reconeixien el dret a la memòria pública i a l'enterrament digne del desaparegut o de l'executat, d'aquesta manera volien eliminar qualsevol testimoni dels seus crims, i a la vegada, eliminar tot el que els desapareguts significaren per a la comunitat), discriminació social, violència sexual, agressions físiques, i assassinats.

No es troba ni documentació ni gairebé testimonis, però es pot suposar realment que aquests fets estaven a l'ordre del dia, sobretot per part dels escamots. Al ser actes humiliants que afecten tant a la víctima com als seus familiars, deixen un greu trauma i una por tan arrelada, que fan molt difícil poder parlar d'aquests tipus d'agressions que quedaven silenciades en la més estricta intimitat. El patiment psicològic al que varen ser exposades no va desaparèixer gairebé mai. L'agressió sexual i la violació són percebudes com una deshonra i una vergonya, tant per la pròpia víctima com per a tota la família, que unida al dolor i la impotència per no haver pogut evitar-la fa que no s'en pugui parlar d'aquests fets.

El fet d'esser el sexe dèbil i més vulnerable fa més repulsiva i abominable la violència despietada –arribant fins al sadisme–, per part de l'home que fa valer la seva supremacia física envers la dona, que coneguent la delicada situació en la qual es troba la víctima –indefensa, sense recursos i amb família depenent d'ella–, se n'aprofita sapiguent de la impunitat en que quedarà qualsevol tipus de vexació.

Les dobles víctimes dones són un exemple d'integritat, de coratge, de generositat i de dignitat. Ells desaparegueren, els assassinaren, fugiren... però elles varen quedar. I quedaren vídues i orfes. Moltes varen perdre els seus fills. Foren ignorades, maltractades i humiliades, però la seva resistència silenciosa va apuntalar els fonaments de tots els vençuts. Mantenir viva la memòria de la seva lluita és indispensable, sobretot per els que restam aquí. ■

Recluses a la presó de dones de Can Sales

Crèdits:

Han col·laborat:

Mª Antònia Oliver París,
Bartomeu Garí Salleras,
Joaquim Valdivielso,
Manel Suárez Salvà,
Antònia Mercadal Serra,
Marçal Isern Ramis.

**Coordinació,
disseny i maquetació:**
Blas Guevara

Temps de la Memòria
és el butlletí trimestral
de l'Associació Memòria
de Mallorca. DL: PM 311-2014

La publicació no es fa
responsable de les opinions
dels seus col·laboradors.

Per posar-se en contacte
amb nosaltres: 625 45 45 00
tempsdelamemoria@gmail.com

Nous noms per la Memòria

Per Mª Antònia Oliver París, presidenta de Memòria de Mallorca

Des de que el 28 de maig de 2011, inauguràrem en el cementiri de Palma, el Memorial a totes les víctimes del feixisme a Mallorca, hem seguit investigant i rebent sol·licituds de recerca de persones desaparegudes per part dels seus familiars. A través dels seus testimonis, de nous documents trobats, dels projectes de Memòria de Mallorca *Totes les Causes* i *Mapa de Fosses de la repressió franquista a Mallorca*, han sorgit noves víctimes de les quals no teníem constància quan, el passat maig va fet tres anys inaugurarem el Mur de la Memòria. El nostre compromís va ser que si sorgien noves víctimes, incorporar els seus noms en el Memorial, per això deixàrem un espai buit a les planxes de ferro. Ara és impossible, no perquè no vulguem, sinó perquè l'actual Govern presidit pel Sr. Bauzá, no ens ha volgut ni rebre.

No sembla tampoc que l'Ajuntament de Palma (que té la titularitat del cementiri on està el Memorial), vulgui fer res en aquest sentit, segons les declaracions del Regidor de Cultura que no estava d'acord amb el contingut, ni amb la forma en què s'havia fet. Tampoc l'actual batle de Palma sembla que estigui per la labor, durant la visita anual de l'1 de novembre, no passa per davant les planxes on figuren inscrites quasi 1.600 víctimes de Mallorca.

Víctimes de la repressió feixista, moltes encara estan desaparegudes. Però és que el batle va declarar que cadascú ha d'honorar a les seves víctimes. I en el cas que ens ocupa: cop d'estat i dictadura franquista, nosaltres ens demanam quines són les seves víctimes, quines deuen ser les víctimes que el batle troba que l'Ajuntament de Palma ha d'honorar?

Tenim el compromís de fer públics els noms de totes les víctimes del feixisme relacionades amb Mallorca i a l'espera de poder incorporar-les al Memorial, publicam els seus 33 noms com a part de la recuperació de la seva identitat: *Juvels Pasamau, Pere. Jou Monserrat, Llorenç. Anglerills Companys, Celestí. Ruiz Pérez, Antonio. Serra Massana, Agustí. Serra Cos, Joan. Box Fàbregas, Emili. Espuñes Llobet, Joan. Canet, Ramon. Cabasses Serra, Simó. Xarrando. Herrero Torres, Amador. Antonio Alomar, Josep. Bernardo Gris, José. Cànoves Capó, Joan. Capó Pons, Antoni. Clapés Ribás, Enric. Ferragut Sastre, Rafel. Galiano Diavert, Salustiano. Llodrà Orpí, Francesc. Macià Ventaloni, Gaspar. Mora Mora, Vicens. Nuñez González, Francisco. Poquer Lafont, Joan. Roca Vives, Joan. Ruiz Pérez, Antonio. Sánchez Pesado, Jerónimo. Sastre Ferragut, Andreu. Sorell Andre, Andreu. Tur Oleo, Joan. Pañella Vicens, Josep. Llabrés García, Miquel. Carrillo Alcezer, Salvador.* ■

Divendres 17 d'octubre a les 19.00 h,
a l'Espai de Cultura Can Alcover (Sant Alonso, 24, Palma),
Memòria de Mallorca presenta:

DONES PER LA MEMÒRIA

Una exposició pictòrica d'Eberhard Grosske, sis retrats de dones que foren assassinades a Mallorca pels feixistes. Dones compromeses i representatives a la nostra illa:

Aurora Picornell, Matilde Landa, Daria Buixadé, Mercedes Buixadé, Margalida Jaume i Pilar Sánchez.

Una exposició per recuperar la memòria de víctimes del franquisme, per dignificar i reivindicar els seus valors i principis, per denunciar el patiment que causà la barbàrie feixista a Mallorca, especialment a les dones, i que a través de la seva imatge real ens transmet la seva identitat, cinc d'elles encara romanen desaparegudes a fosses clandestines franquistes, sense nom i sense senyalitzar.

La presentació anirà a càrrec de l'autor del retrats, a continuació hi haurà una taula rodona a càrrec de Tomeu Garí, Tonina Mercadal, Jaume Miró, Maria Antònia Oliver i Manel Suárez.

Finalment es retrà homenatge a totes les dones que patiren la repressió franquista a Mallorca.

Organitza: Memòria de Mallorca

Col·labora: Espai de Cultura Can Alcover.

Homenatge a Pilar Sánchez

Memòria de Mallorca

El 21 de setembre fa anys mataren a Pilar Sánchez Llabrés, el 21 de setembre de 1936 la sepultaren a una fossa clandestina de Sencelles, allà continua i el seu crim continua impune. El dia 21 de setembre de 2014 es va retre un senzill i emotiu homenatge institucional en honor d'aquesta dona significada lluitadora socialista. L'acte va comptar amb la presència de la seva reneteta, l'Ajuntament de Sencelles i membres de Memòria de Mallorca. ■

Memòria a Pilar Sánchez Llabrés sempre!

Recordant a: Matilde Landa

Memòria de Mallorca

El dia 26 de setembre, una rosa roja a la tomba de la companya Matilde Landa, a l'aniversari de la seva mort. I una altra rosa roja per totes les víctimes del feixisme al Mur de la Memòria.

Matilde sempre a la nostra memòria! ■

Per Blas Guevara, vocal de MdM

Al despertar

*He tenido el mismo sueño.
Es un sueño reincidente, insomne y obstinado.
Vuelve cada noche sigiloso y oculto
entre las sombras a estrangular el recuerdo
con nocturnidad y alevosía. No me deja dormir.
Cuando creo despertar todavía sigue ahí,
resistente, impregnándolo todo
con su traslúcida pátina de espanto.
Viene desde el túnel de las premoniciones
del pasado, inmenso agujero de gusano
que roe la conciencia de la luz.*

*En los enigmas cotidianos espera
con la paciencia del cazador,
para saltar desde la oscuridad a la angustia.
Su aullido de caracola trueno en los ojos
abiertos a la noche, ojos en blanco,
abiertos en canal, cuencas vacías.
Ceguera reptil que mira para otro lado;
músculo cobarde, carcoma de ataúd.*

*Es una pesadilla culpable de olvido
condenada a vagar en sueños
hasta descifrar el pasado, desenterrar lo ocurrido
y exhumar los hechos desaparecidos
a mordiscos hundidos en la tierra.
Sus grietas exudan un polvo de años,
turbio de abandono, podrido a desamparo.
Emergen profundos ecos, respiración contenida,
de lo que una vez fueron sus voces,
pero no oigo más allá de una convenida mentira
que evita el porqué y desprecia su origen.
Las piedras esperan con su silencio interrogante
y el silencio cae como una losa, pesa como un lastre:
cuánta enfermedad congénita el olvido.
Víctimas de la soledad arrojadas
al desprecio del silencio, como lágrimas de niebla
que no mojan a nada y a nadie.*

*Al despertar un sudor ciego lo impregna todo.
Yo no estuve allí, pero me duele tanto la duda...*

25 RELATS: Mallorca 1936

6ª ENTREGA

QUERRELLA DESTINADA AL JUZGADO NACIONAL EN LO CRIMINAL Y CORRECCIONAL FEDERAL Nº 1 DE LA CIUDAD DE BUENOS AIRES - REPÚBLICA ARGENTINA, EN LA CAUSA 4591/10 POR GENOCIDIO Y/O CRÍMENES DE LESA HUMANIDAD

DATOS DE LA PERSONA QUERELLANTE

• **Nombre:**
Miquel Fiol García y Rafael Fiol Bibiloni

DATOS DE LA VÍCTIMA DIRECTA

• **Nombre:** Miquel Fiol Martí
• **Edad:** 31 años el día de su desaparición (10 de agosto de 1936)
• **Origen:** Alaró (Mallorca)
• **Grado de parentesco:**
Nieto e hijo, respectivamente

HECHOS

El día 18 de julio de 1936 se produjo el alzamiento militar contra la República, en las Islas Baleares se declaró el Bando de Guerra un día más tarde, el 19 de julio.

Miquel Fiol Martí, ante el temor de represalias por los sublevados por pertenecer al sindicato obrero y declararse republicano, decide abandonar el domicilio de Palma y dirigirse a su pueblo natal, Alaró, junto a su mujer, Antonia Bibiloni Pizá, e hijos, Francisco y Rafael. Allí se instala en la casa materna, sita en la calle Can Roig, 42, de la citada villa de Alaró.

Desde el primer momento se ocultó con su amigo Tòfol, apodado "del braç tallat" (del brazo cortado), en el zulo practicado encima de la coci-

na. A las 20.00 horas, probablemente del día 10 de agosto de 1936, se presentaron varios hombres en el domicilio para detenerlos.

Hay sospechas de que fueron delatados por un vecino cercano a la casa donde se ocultaban, apoderado "es camioner" (el camionero), que era amigo de alcalde franquista, Pere Campos, que había suplantado al anterior alcalde republicano.

Según relatos familiares, su mujer, Antonia Bibiloni Pizá, acudió al día siguiente al cementerio de la ciudad de Palma, pues los comentarios y rumores en el pueblo indicaban que era allí donde asesinaban a los detenidos. Allí pudo reconocer y recoger la ropa de su marido entre las muchas que estaban expuestas, pero no su cuerpo que tampoco vió. Se cree que fue lanzado en una de las fosas comunes que allí estaban abiertas. Pero nunca apareció, ni vivo ni muerto.

El 7 de mayo de 1951 se procede a la inscripción de defunción en el Registro Civil, probablemente para la solicitud de presentación de viudedad de su mujer, en ella se cita que murió en el Km 3 de la ctra. de Soller, en el barrio del Amanecer, a consecuencia de unas heridas que presentaba.

En averiguaciones posteriores, hemos conocido que junto a Miquel Fiol Martí, también desaparecieron Antonio Garau y Cristófol Guardiola, según anotaciones en el libro "Diccionari Vermell" de Llorenç Capellà, pág. 68.

Las personas desaparecidas y/o asesinadas vecinas de Alaró fueron 28.

A día de hoy Miquel Fiol Martí sigue desaparecido y nosotros, su hijo y su nieto, nos preguntamos el porqué. ■

Els dies **21 i 22 de novembre** de 2014 es faran unes jornades d'estudis històrics a les seus de CCOO i UGT relacionades amb el **90è aniversari de la inauguració de la Casa del Poble de Palma i el moviment obrer a Mallorca.**

La Memòria a la ràdio

Tots els dimarts

de les 11:15 a 11:30 hores, dins el programa Tèntol d'ONA MEDITERRÀNIA (98.0 FM), s'emet un espai dedicat a la Recuperació de la Memòria Històrica.

I si qualche dia vos ho perdeu el podreu escoltar en el podcast de www.onamediterrania.cat

Gabriel Fuster Mayans 'Gafim': la Veu del Franquisme.

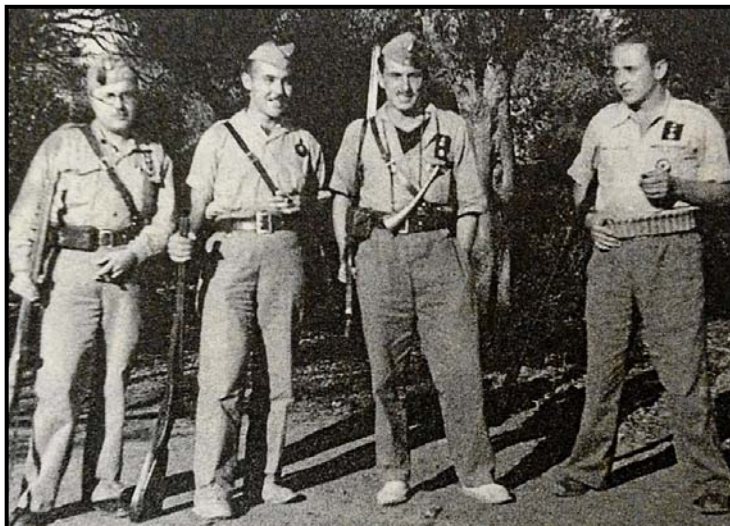
Per Marçal Isern Ramis, vocal de Memòria de Mallorca

La memòria dels col·laboradors del Franquisme a Mallorca es sol difuminar en el temps de la mal anomenada *Transició de la dictadura criminal al règim de llibertats* tolerades (i per molts tutelades) que alguns anomenen "Democràcia Espanyola". I la memòria del periodista Gabriel Fuster Mayans 'Gafim' és un clar exemple d'això. El que fou redactor en cap del diari "Balears", òrgan d'expressió del règim assassí a Balears, milità a Falange Espanyola des de temps abans de la Guerra Civil espanyola, lluità amb els "Nacionales" a la batalla de Porto Cristo i s'aprofità de la seva militància a una agrupació responsable de crims contra la humanitat, per obtenir càrrecs i prebendes, de les que per altra banda eren sistemàticament vetades les persones i famílies afins a la República, els perdedors de la guerra d'extermini feixista. I no sols això: a dia d'avui la seva memòria i la seva trajectòria com a part d'un Ajuntament Feixista de Palma, segueix essent honorada amb un relleu a la plaça Major i un carrer a la capital de Mallorca i Balears.

Gabriel Fuster Mayans va néixer a Palma de Mallorca el 15 d'abril de 1913, fill d'una família acomodada, el seu pare era advocat. El 1929 comença els seus estudis de dret a la Universitat Universal de Barcelona, fou durant aquells anys en que establí amistat amb diversos intel·lectuals com Bartomeu Rosselló-Porcel i Salvador Espriu. El 1935 acabà els estudis de dret a Saragossa i en retornar a Mallorca immediatament es feu Falangista. Una afiliació a l'organització d'extrema dreta paramilitar en els anys de la

pre-guerra civil demostrava un clar posicionament contrari a la democràcia republicana que un any després seria abolida a sang i foc pels seus camarades i pel propi 'Gafim', com veurem més endavant. No sabem de la participació del futur periodista en els preparatius del cop d'estat, però els diferents historiadors que han estudiat els fets de la Guerra Civil a Mallorca no tenen cap dubte: la Falange conspirà contra la democràcia republicana des del primer dia i foren actius actors en la salvatge repressió encetada contra els elements republicans i de l'esquerra mallorquina. Fou en aquells anys en que establí amistat amb els germans Villalonga, Miquel i Llorenç, el militar i l'escriptor que s'havien adherit amb entusiasme a la Falange i que li propiciarien el seu primer treball com articulista a la revista de Llorenç Villalonga, "Brisas".

Un cop començada la guerra 'Gafim' fou mobilitzat i destinat com "Alférez de Complemento" a una bateria de morters amb la què lluità al front de Porto Cristo contra les tropes Republicanes del Capitán Bayo desembarcades l'agost de 1936. Fou en aquells dies en què en emotives cartes a la que després seria la seva esposa, bravejava d'haver mort a més de 30 combatents Republicans, escarnia als escamots de Falange Espanyola que segons ell fugien atemorides en els combats contra les forces Republicanes desembarcades o mentia descaradament a la seva al·lota quan li contava que igual aniria a participar a alguna "limpia" a Capdepera, definint-les com batudes d'emboscats de rereguarda als pobles de Mallorca que s'havien negat a entregar les armes, tal i com els havien ordenat les autoritats militars feixistes, quan en realitat tots sabem que las "limpias" eren batudes, si, però per capturar a elements de l'esquerra o dels partits republicans, o simplement desafectes al nou ordre, que eren detinguts i empresonats i en alguns casos executats sumàriament pels camarades Falangistes del periodista. Unes batudes o "limpias" de la Falange alabades pel futur Comandant Militar de Mallorca el Coronel Mateo Torres Bestard en una carta al General Francisco Franco, en la què mencionava que els presos Republicans costaven diners i la Falange els assassinava per alleugerar

'Gafim' (segon per la dreta) en Artà en novembre de 1936. Fotografia procedent del llibre: *GABRIEL FUSTER GAFIM UN PERIODISTA EN LA MALLORCA FRANQUISTA*, de Carles Marín i Lladó

la càrrega econòmica i la massificació a les presons. Per això, les seves ironies amagaven la certesa dels assassinats il·legals i extrajudicials a la seva al·lota, una infàmia per la qual 'Gafim' mai passa comptes. Acabada la campanya de Porto Cristo fou ascendit a Tinent i enviat a una bateria de canons a Artà. El 1942 fou enviat al Castell de Sant Carles.

Acabada la guerra amb la victòria Franquista, entrà a treballar per mèrits de guerra a la "Comisaría General de Abastecimientos y Transportes de Baleares", encarregada del control monetari del racionament del combustible a tot Balears. Als "Abastos" com era popularment coneguda hi treballà fins el 1951, després d'anar ascendit dins la "Comisaría" fins a ser anomenat Cap de Secció. Recordem que els perdedors de la guerra, els defensors de la democràcia republicana foren sistemàticament expulsats i depurats del funcionariat públic i altres passaren autèntiques penúries per trobar una feina. Al mateix temps els "Ex-Combatientes" o els seus familiars eren recompensats amb administracions de loteria, estancs o places de funcionari. Era l'Espanya dels Vencedors, amb la qual 'Gafim' s'identificava completament.

El 1954 començà a treballar com Procurador als Tribunals Franquistes, càrrec que desenvolupà fins el 1967. I segurament les distincions i serveis al règim assassí l'ajudaren "per aconseguir el seu propòsit", en paraules de l'historiador, i biògraf de 'Gafim' Carles Marín i Lladó. A saber:

- El 26 de gener de 1943 el Cap Provincial de la *Falange Española Tradicionalista y de las J.O.N.S.*, l'anomenava Delegat del 7º Distrito de FET y de las JONS de Palma.
- El 25 de Novembre de 1945 el President de la *Junta Central de Recompensas y Distinciones de FET y de las JONS* li concedia en nom del *Ministro Secretario General del Movimiento* la medalla de la "Vieja Guardia", creada per decret del 10 de març de 1942.
- El 21 de gener de 1952, l'Inspector General de la "Vieja Guardia" Alberto García Ortiz nomenà "al Camarada Gabriel Fuster Mayans miembro de la Junta Provincial de la Vieja Guardia de Baleares".

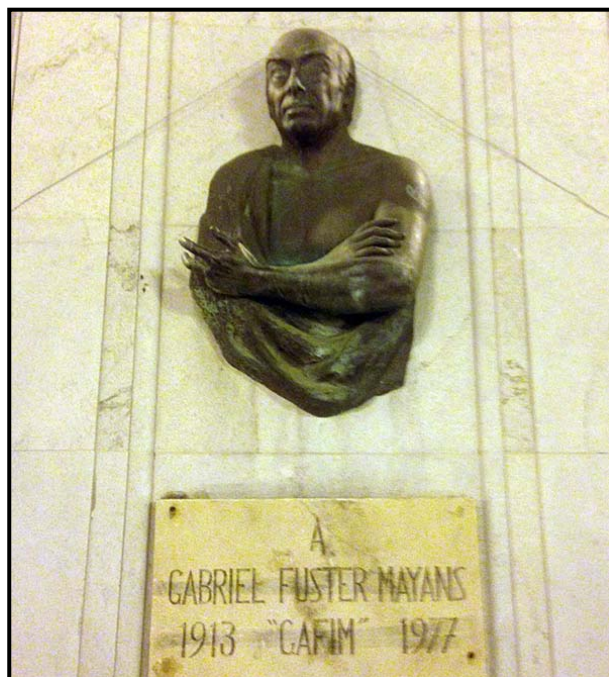
Per tant, en vista de l'historial del nostre protagonista, la seva adhesió al règim criminal i assassí del General Francisco Franco, fou total. El 9 de desembre de 1951 'Gafim' era anomenat regidor de l'Ajuntament Feixista de Palma pel terç d'entitats econòmiques, culturals i professionals, fet pel que fou felicitat pel batle del moment Joan Coll Fuster, ocupant la regidoria de Cultura, Esports i Jardins, lloc des d'on impulsà els premis "Ciutat de Palma". La carrera políti-

ca acabà el 1956 i acte seguit escrigué al Cap Nacional del Sindicats de Madrid per ocupar el càrrec de Secretari de la Cambra Sindical Agrària de Balears, desplegant tots els títols i distincions obtinguts pels seus serveis al règim. Tot i així no aconseguí el càrrec i des d'aquell moment es dedicà al periodisme, però sempre al servei del Franquisme.

L'etapa al diari "Balears" començà el 1941, els primers anys de plom del Franquisme i durà fins el 1977, any de la seva mort. En diferents seccions i formats la popularitat de 'Gafim' s'anà consolidant i la seva secció "Sa Porta" esdevingué molt popular entre els lectors mallorquins. Altres publicacions amb les quals col·laborà al llarg de la seva vida foren "El Español", "Destino" –publicació de l'escriptor i col·laborador del Franquisme Joan Estelrich–, "Solidaridad Nacional", "Ibiza", "Sóller", "La Estafeta Literaria", etc. També fou director de la revista "Lluc" i President de l'Associació de la Premsa de Balears.

El 18 de gener de 1977 moria de manera sobtada per un atac de cor. Per la seva trajectòria al servei de la dictadura, o el periodisme, l'Ajuntament pre-democràtic de Palma li dedicà el 1979 un baix relleu a la plaça Major, obra de Remígia Caubet.

Si bé és cert que al final de la seva trajectòria revitalitzà l'ús del català i instaurà els Premis Ciutat de Palma, no deixa de ser una certesa històrica que col·laborà de manera activa en instaurar el règim feixista criminal que assassinà a milers d'intel·lectuals i ciutadans que lluitaren i també defensaven l'ús de la nostra llengua en tots els aspectes de la nostra vida. Ajudà a instaurar el règim responsable de gairebé 2.000 assassinats només a Mallorca i prop de

Baix relleu dedicat a Gabriel Fuster Mayans 'Gafim' a la plaça Major de Palma

200.000 a tot l'estat. Fou responsable de la instauració del règim que depurà tota la societat i responsable de la involució social política i econòmica patida per la societat Espanyola i que durà gairebé 40 anys. A més en diferents moments de la seva vida emprà el seu fidel servei a la dictadura militar feixista per aconseguir prebendes i

llocs de feina o de responsabilitat dels que eren vetats o expulsats els perdedors de la guerra o les seves famílies. No dubtà en fer servir les seves influències i els seus contactes per ascendir esglaons en la societat de la "Victoria" de la Guerra Civil. És a ulls de Memòria de Mallorca un col·laborador necessari per la implantació d'un règim de terror responsable de crims contra la humanitat, que recordem no prescriuen mai, i que de cap de les maneres pot ser honorat a una societat que es diu a si mateixa democràtica. **Per tot això i per la dignitat de les víctimes del règim que ajudà a instaurar, exigim la retirada immediata del baix relleu de Gabriel Fuster Mayans 'Gafim' de la plaça Major de Palma i del carrer que té dedicat a la capital Balear. ■**

Concentració de rebuig davant el monument d'en 'Gafim' el dia 6 de setembre de 2014

TEATRE: Dels llargs camins

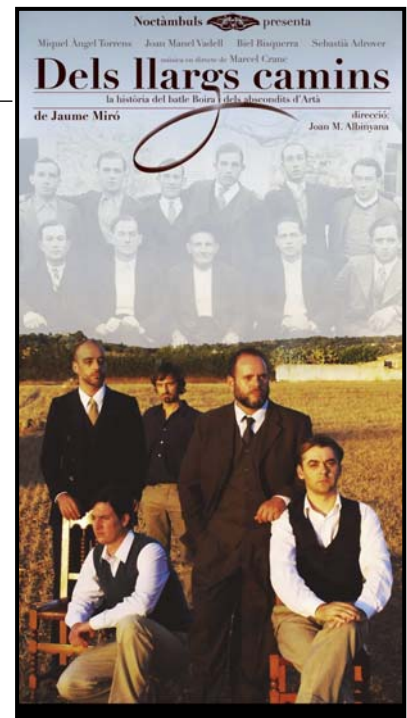
El teatre quan és de debò es transforma en imprescindible. És, sense cap dubte, l'eina més eficaç per engrescar, per reivindicar, per sacsejar consciències i despertar actituds, per tant és també un mitjà adient per esperonar la memòria històrica i rescatar de l'oblit a qui mai no hauria d'haver estat oblidat.

Dels llargs camins és un muntatge escrit per Jaume Miró a partir de la monumental investigació de Jaume Morey sobre els esdeveniments que colpejaren Artà durant la Guerra Civil a partir de 1936, i sobre la vida del darrer batle de la república, Gabriel Garau 'Boira', i d'un grup de fugitius al municipi artanenc en concret. És una història de repressió i persecució, però també de supervivència, la d'un grup d'homes que restaren ocults durant cinc anys a les

muntanyes i en els llocs més insospitats fugint d'una mort quasi segura.

Dels llargs camins, segons el dramaturg, "lluny de parlar de la Guerra Civil, que també, perquè va marcar els protagonistes reals d'aquesta història, parla de la dignitat humana i de la supervivència contra qualsevol obstacle. Parla de l'home contra l'obstacle. Un home és qualsevol home i una guerra és qualsevol guerra. I aquesta història és la de l'home que escapa de la guerra però la guerra el persegueix per tot allà on va".

Aquesta obra ha estat produïda per Noctàmbuls i l'Ajuntament d'Artà, que volia homenatjar al seu darrer batle republicà en el 50è aniversari de la seva mort. El muntatge està dirigit per Joan M. Albinyana i interpretat per Miquel Àngel Torrens, Joan Manel Vadell, Biel

Bisquerra i Sebastià Adrover. La música, que s'interpreta en directe, és de Marcel Cranc. ■

Properes representacions:

Teatre de Manacor:

1 de novembre de 2014.

Calvià:

9 de novembre de 2014.

Bunyola, diumenge 13 d'abril de 2014

Per Joaquim Valdivielso

Bon dia amigues, amics. Gràcies Xavi [Xavier Margais] per comptar amb jo una altra vegada, deu anys de la primera d'aquestes trobades d'homenatge als republicans enterrats en aquesta fosa comuna. Gràcies per la vostra feina, a pesar de les administracions, d'aquesta societat, que no vol recordar. Gràcies, a pesar del repte i la càrrega que suposa fer servir la paraula aquí, ara.

És un honor per mi poder participar d'aquest acte d'homenatge a les persones assassinades a Bunyola per mor de la seva filiació republicana, com a conseqüència de la monstruosa persecució i repressió que va seguir al *alzamiento* i es perllongà durant la Guerra Civil i el règim franquista, fins a les acaballes del segle XX.

Un homenatge que, encarnat en la tragèdia personal d'aquest petit grup de republicans, feim extensiu especialment a les seves famílies i amics, esquerdades i estigmatitzades durant una i una altra generació, condemnades a refermar i vindicar, en privat i en públic, la seva dignitat.

Un homenatge que, *in extenso*, ens fa refermar i vindicar al mateix temps la dignitat dels milions de perseguits per aquell règim falangista i, no menys, els valors que, en aquell context històric, condensava la bandera republicana, per oposició a un país anti-modern, contra-il·lustrat, tancat al món, arremolinat sobre les seves pròpies pors i complexes, una societat que lladrava als seus fantasmes per a preservar una jerarquia social pròpia de l'Antic Règim, que ja s'havia enfonsat feia segles a bona part del món occidental. A aquells ideals de llibertat, igualtat i justícia, de progrés i benestar, de solidaritat i fraternitat, també els homenatgem avui aquí, al nostre poble de Bunyola.

Demà es compliran 83 anys de la proclamació de la Segona República i just fa uns dies feia 75 anys que es va esvaïr definitivament aquell somni democràtic i progressista, amb la data oficial de la victòria militar dels colpistes encapçalats pel general Franco. Són ja molts d'anys reivindicant la memòria d'aquelles persones i els ideals que defensaren.

A pesar de les moltes passes fetes endavant, corre el temps sense que a aquest país es pugui fer efectiu el dret a la veritat, a no oblidar; el dret a l'esclariment del passat i a la preservació digna de la memòria històrica; el dret a la justícia i reparació de les víctimes i les seves famílies; el dret a l'imperi del

dret internacional, és a dir, en la seva fórmula jurídica, "el dret de les víctimes de violacions manifestes de les normes internacionals de drets humans i de violacions greus del dret internacional humanitari". El dret a que els nostres fills, i els seus néts, puguin entendre el seu món present i passat, i estiguin preparats no tan sols per honrar temps pretèrits, sinó sobretot per poder elegir amb sentit comú, i per actuar amb voluntat i determinació, quan les ombres de les tenebres tornin amenaçar.

Aquesta és una amenaça més que real en aquesta Europa nostra, que, desposseïda de la seva aura d'il·lustració, benestar i justícia social, convertida en una pura integració mercantil per a benefici del capitalisme financer-corporatiu més ferotge, torna animar l'espectre dels feixismes. Per tot això, aquest homenatge ha de ser extensiu també a tots aquells que, descendents o no de les víctimes, tant se val, han fet possible que avui, amb quasi tot en contra, puguem saber i recordar el que va passar: a historiadors i missers, forenses i antropòlegs, jutges i fiscals, supervivents, familiars, amics... a tots aquells que ens han ajudat a donar forma i contingut a la nostra memòria històrica, va també aquest homenatge.

Permeteu-me fer un petit excurs sobre la relació entre mal i memòria. Aquesta serà la meua humil contribució a aquest homenatge. Partiré d'un fet conegut, el judici al nazi Eichmann, i ho lligaré amb una sèrie d'experiències personals relatives a la nostra república.

L'any 1960 Adolf Eichmann va ser detingut per un escamot dels serveis secrets israelians a un suburbi de l'extraradi de la ciutat de Buenos Aires. Eichmann havia estat Tinent Coronel de les SS i l'encarregat d'organitzar la logística de la Solució Final, és a dir, de la planificació i execució del transport de milions de jueus, comunistes, anarquistes, cristians, gitanos... tot tipus d'expressions indesitjables per al nazisme, cap als camps d'extermini. L'any següent Eichmann va ser jutjat, i el 1962 condemnat a mort i executat a Jerusalem.

Una de les característiques més sorprenents d'Eichmann, d'acord amb diferents testimonis, era que pareixia una persona normal. Un dels seus segrestadors, Peter Malkin, el retratava amb aquestes paraules:

"Eichmann era un homenet tou i petit, un punt patètic i normal, no tenia l'aparença d'haver matat a milions dels nostres [...] però ell va organitzar la matança."

Aquesta és també la impressió que es va fer Hannah Arendt, que va seguir el llarg judici a Eichmann, cercant respostes a la pregunta que tots ens feim quan tornam a pensar en els feixismes: com ha pogut passar?

Arendt no va trobar en Eichmann cap dels trets que presumptament hauria de tenir qui ha executat o col·laborat d'alguna manera amb semblant monstruositat. En la seva coneguda crònica del procés, publicada com *Eichmann a Jerusalem*, Arendt assenyalava que, d'acord amb els moderns ordenaments jurídics,

"per a la comissió d'un delictes és imprescindible que concorri l'ànim de causar dany [...] quan aquest ànim no concorre, quan per les raons que sigui, fins i tot per bogeria moral, el subjecte actiu no pot distingir degudament entre el bé i el mal, consideram que no pot haver-hi delictes"

Eichmann, així, no semblava un criminal, no semblava tenir ànim de fer mal. Just complia la llei del país. Així ho descriu Arendt, que pels seus orígens jueus va haver de fugir d'Alemanya, vivint en primera persona la nazificació del seu país i la persecució dels seus.

Arendt, així i tot, no creia que Eichmann fos innocent, en absolut. Era culpable, als seus ulls, d'haver recolzat activament una política d'assassinat massiu i va sostenir que "en matèria política, l'obediència i el suport són una mateixa cosa". L'hi retreia en aquests termes:

"I de la mateixa manera en què tu vas recolzar i executar una política d'uns homes que no desitjaven compartir la terra amb el poble jueu ni amb certs altres pobles de diversa nació –com si tu i els teus superiors tinguéssiu el dret a decidir qui pot i qui no pot habitar el món–, nosaltres considerem que ningú, és a dir, cap membre de la raça humana, pot desitjar compartir la terra amb tu"

Però Arendt considerava igualment que, durant el judici, hi havia resultat també evident que:

"Eichmann no era un Yago ni un Macbeth, i res no podia estar més lluny de les seves intencions que 'resultar un vilà', com diu Ricardo III. [...] Va actuar, en tot moment, dintre dels límits imposats per les seves obligacions de consciència: es va comportar en harmonia amb la norma general; va examinar les ordres rebudes per comprovar la seva 'manifestada' legalitat, o normalitat, i no va haver de recórrer a consultar la seva 'consciència'."

El més greu, en el cas d'Eichmann, era precisament que va haver-hi molts homes com ell, i que aquests homes no van ser pervertits ni sàdics, sinó que van ser, i segueixen sent, terrible i terroríficament normals."

Arendt va entendre que no podia explicar-se el nazisme a partir de la imatge del "mal radical", com si en un moment donat, certs homes i pobles s'haguessin despul·lat de la seva humanitat i, transformats en monstres sense el menor rastre de pietat o empatia, s'haguessin llançat a l'extermini de l'estrany, del diferent. Per contra, es tractava d'un mal banal, trivial, naturalitzat i integrat en el dia a dia, sense rastre de mala consciència al respecte.

En les seves paraules, "la lliçó que la seva llarga carrera de maldat ens ha ensenyat" es resumeix en la "lliçó de la terrible banalitat del mal, davant la qual les paraules i el pensament se senten impotents". Encara que vull subratllar aquesta idea del "mal banal", és obvi, no obstant, que ni el nazisme, ni el franquisme, foren en essència formes d'un mal trivialitzat i desproveït de mala fe. La nostra memòria històrica té cada dia més elements per fer-se una imatge del mal demoníac que va alimentar la barbàrie.

Per exemple, en la seva magnífica obra pòstuma titulada *Els nostres deportats. Republicans de les Balears als camps nazis* (Documenta Balear, 2013), Xicu Lluç Torres ens dóna evidències de sobres del caràcter pervers i sàdic de les mans executores del genocidi perpetrat pels nazis, del que van ser víctimes també almenys 71 illencs. En paraules d'un dels presos d'un camp d'extermini, recollides per Xicu Lluç:

"La vida en el campo era terrible. Trabajábamos doce horas diarias en una cantera de piedra a la que debíamos acceder a pie [...]. En una planicie, a veces bajo una lluvia torrencial, nos leían las instrucciones y se efectuaba el correspondiente recuento. Casi nadie se libraba de cumplir con tan exigente jornada laboral, ni siquiera los enfermos [...]. Los que tenían fiebre estaban obligados a volver al trabajo y se les maltrataba salvajemente [...]. Una mañana nos despertamos alarmados por unos gritos espantosos que anunciaban la venida de los rusos. Los SS pusieron en marcha enseguida su maquinaria de asesinar. Armados de matracas y mangos de pico descargaban su furia mortal sobre hombres indefensos y desnudos con un odio inimaginable. Así comenzó un exterminio masivo de más de tres meses de duración en los que se superó la cifra de 800 fallecidos. Los cadáveres, recogidos por la mañana, se amontonaban detrás de la enfermería, por denominarla de algún modo. Las ratas se comían las orejas y la nariz" (pp. 142-3)

Aquesta forma d'odi inimaginable és molt diferent de la del funcionari Eichmann, normal i banal en la seva maldat. És perversa, sàdica i monstruosa.

No obstant, el mal banal que intenta entendre Arendt es fa imprescindible per copsar la possibilitat

del monstre, el perquè pobles sencers li van donar suport, activa o passivament. La majoria d'alemanys, d'antisemites, de feixistes, les majories socials que els donaven suport, tenien rostres humans, però eren, banalment, cèl·lules vives del monstre.

Sovint m'he preguntat què forma tindria la vida en els camps de concentració i de treballs forçats del franquisme. En particular, el de Casetas, a Saragossa, on, entre d'altres, va estar reclòs el meu padrí, Àngel Valdivielso Miguel. Sé que el seu pare, el meu repadrí, Juan José Valdivielso Labrador, va patir la forma demoníaca del franquisme. Com vam saber gràcies a un testimoni, la reclusió del meu repadrí, Juan José, prèvia al seu assassinat, després de ser capturat en el front asturià, va tenir tots els trets del sadisme més pervers, incloent horribles tortures i mutilacions. No obstant això, només puc fer-me una idea borrosa de com va haver de ser la vida del seu fill, el meu padrí, Àngel, en el seu llarg periple de vuit anys com a presoner a Santoña, Deusto, Miranda i Casetas. Gràcies a la labor dels historiadors de la memòria, sabem que sovint aquests centres eren en realitat camps d'un extermini a càmera lenta. Però costa saber fins a quin punt l'exterminació i la repressió van ser més o menys banals. A casa dels meus padrins com a màxim se sentia alguna referència, eufemística, a la llarga mili que els va tocar passar, però la veritat, com un pecat, es va tancar en el fons de l'ànima, no fora que els dimonis tornessin a alliberar-se.

No obstant això, del que ha ocorregut després sí tenim més detall. Sabem que el meu pare, aquí present, no pot honrar la memòria del seu padrí Juan José. Que el seu cos, al costat dels de 1.934 republicans més, jeu en una fossa comuna en el mur exterior del cementiri de Gijón, El Suco. Sabem que ell, com a milions de persones més, no pot gaudir del dret a enterrar els seus de forma digna, d'honar la seva memòria, i de recuperar-los d'aquest pou de immundícia que és, no ja els milers de fosses comunes, sinó la desmemòria d'aquest país. Sabem del terror i l'assetjament constant que, encara dècades després, patien les seves famílies.

Permeteu-me recórrer a un altre cas particular per subratllar a què vull rendir record en aquest moment. Fa uns pocs anys, un gran amic, i millor persona, Pep Suárez, va descobrir unes cartes, oblidades en un calaix, del seu

oncle Antoni Ferrer Tramunt, escrites mentre esperava la seva execució a la Presó de Girona, durant l'any 1939 (publicat com *Cartes d'un condemnat a mort*, Moll, 2004). Acomiadant-se de la seva germana, Maria, diu:

"Tot això jo ho recordo, en aquests moments, que poden molt bé ésser els últims de la meua existència, ho recordo en la penombra d'una presó, impossibilitat de despedir-me de tu i de tota la família personalment; ho recordo amb serenitat, sense cap mena de remordiment de consciència, ja que ella està tranquil·la i segura de la seva actuació que, si bé en el curs d'ella pot haver perjudicat quelcom, ha sigut sempre en benefici de la classe explotada, mai per uns fins personals, i aquesta meua actuació és qui em dona l'autoritat per parlar-te com ho faig.

La guerra trencà altra volta la bona marxa de la nostra nau, com ho féu en la majoria dels pobles espanyols. Es vivia amb massa tranquil·litat, la classe treballadora espanyola començava a sentir la conseqüència d'una vida liberal que li ofrenava la República i això la classe porcadora, els retrògrades, la reacció espanyola i internacional, no ho podia pas permetre i atropellà la nostra tranquil·litat.

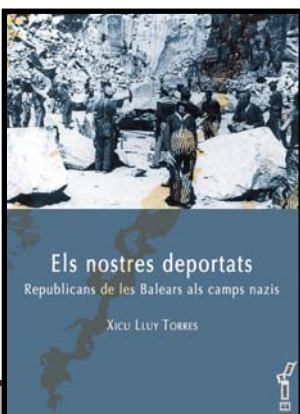
Seguint la nostra tradició, no podíem pas mirar-nos impassibles una lluita que per a tots representava el viure amb llibertat, perquè quan no existeix aquesta llibertat, no val la pena viure, i calia, doncs, fer tots els esforços per assegurar la llibertat del poble espanyol.

Han passat prop de tres anys, hem perdut, però el fruit del nostre esforç un dia germinarà amb molta més potència, ja que la lliçó viscuda, tinc la seguretat que serà aprofitada." (p. 91)

Deu dies després, el 15 de maig de 1939, afegia, en una carta adreçada a tota la família:

"Eso es todo lo que tiene que decirte tu hermano en el momento en que son contados los minutos de su existencia. Puedo como hijo, como hermano y como hombre, haber tenido equivocaciones durante mi existencia, pero siempre han presidido mis actuaciones la sinceridad y la honradez, y precisamente por eso es por lo que, a pesar del inmenso pesar que yo comprendo te aflige a ti y a toda la familia, no tendrás nunca que ruborizaros al recordar mi situación, actuación noble y honrada de un hombre que morirá por haber cumplido en el deber de ciudadano y para el bien de la humanidad." (p. 100)

Si, a dia d'avui, 13 de maig de 2014, resulta extraordinari haver de reivindicar i honrar paraules com aquestes, és perquè, al cap i a la fi, el franquisme és encara viu, estès sota la forma d'un mal aparentment normal, trivial i innocu. Com un mal pervers i sàdic, enfundat sota la coberta banal de l'oblit. **Gràcies als qui seguïu donant el que per a Xicu Lluuy era "l'últim combat": NO OBLIDAR. ■**

Portada del llibre *Els nostres deportats*, de Xicu Lluuy Torres

Muchísimas gracias Lola i Benjamín

Per Bartomeu Garí Salleras

Lola Moreno Abad
(filla de Dolores Abad)
fent una ofrena de flors
al Mur de la Memòria

El mes de maig de 1941 va arribar una presa madrilenya a Can Sales. Era Dolores Abad Ramos, una jove fadrina de 22 anys natural de Meco (Madrid), filla d'Eusebio i Francisca. Dia 30 d'abril de 1939, un tribunal d'Alcalà d'Henares la va condemnar a "30 años de reclusión mayor y accesorias de interdicción civil e inhabilitación absoluta". Finalment, hagué de complir 8 anys de presó per diferents penals de l'Estat espanyol. El seu delictes: adhesió a la rebel·lió. El seu expedient deia que formava part de la directiva de les Joventuts del Partit Comunista; feia propaganda contra les persones de dreta i havia participat a la profanació d'algunes esglésies.

Dolores Abad va ingressar a la presó de dones de Can Sales procedent del penal d'Amorebieta. Abans, havia estat tancada a la presó d'Alcalà d'Henares. Can Sales era un penal feixista ple de llocs obscurs, sinistres i amb olor de por i repressió. Allà hi vivien més d'un centenar de preses de diferents llocs de la península. Dolores Abad hi estigué reclusa poc més de dos anys i coincidí amb una de les recluses més recordada de la presó també anomenada "Hermanitas", Matilde Landa Vaz. A la presó palmesana fou adoctrinada, vigilada per religioses i segurament castigada amb tortures, perquè era una dona –com moltes altres– que desitjava abandonar la seva vida tradicional que el catolicisme ordenava i que es va ficar a la política perquè defensava les idees republicanes, però el nou estat feixista no va tenir cap tipus de contemplacions amb aquestes persones. Totes elles, foren cruelment repressaliades amb tortures, detencions o van ser afusellades.

Dolores Abad va complir la seva condemna, després fou posada en llibertat condicional sota vigilància. Al llarg de la seva vida, no va voler recordar la seva història que quedà amagada per sempre darrera les sinistres parets de la presó mallor-

quina del carrer de Can Sales i d'altres penals de l'Estat espanyol. La seva família tampoc va aconseguir que explicàs el que li va passar. Això sí, a vegades relatava alguna història que aconseguia entristir la seva cara. Dolores Abad va morir fa uns anys.

Fa poc temps, arribà a les mans de Lola (la seva filla) i Benjamín (el seu gendre) la fotografia que il·lustra aquesta petita ressenya. Era na Dolores Abad Ramos (segona per la dreta, vestida de negre) juntament amb altres recluses a la presó de Can Sales. Aquesta preciosa imatge va fer que Lola i Benjamín es posassin en contacte amb Memòria de Mallorca amb la intenció de saber més coses i conèixer on va estar tancada Dolores Abad. Parlarem pocs dies; no obstant això, tot d'una decidiren viatjar a Mallorca.

Lola i Benjamín aterren a Son Sant Joan disabte dia 7 de juny, participaren a la concentració mensual de "Veritat, Justícia i Reparació" a la Plaça Major de Palma. El mateix dia visitaren la presó de Can Sales on escoltaren les explicacions de l'historiador David Ginard i l'endemà es desplaçaren el Mur de la Memòria acompanyats per Maria Antònia Oliver, allà dipositaren unes flors per tal de recordar l'estada de Dolores Abad Ramos a Mallorca.

Tornaren a Madrid. Va ser una visita ràpida, un retorn al seu passat, un somriure que ens ajuda a seguir lluitant. **Muchísimas gracias Lola Moreno i Benjamín Redondo.** ■

No a la impunitat del franquisme
Exhumació fosses • Anul·lació causes
Retirada simbologia

Concentració
Tots els primers
dissabtes de cada
mes, diferents
col·lectius
memorialístics ens
concentram a la
Plaça Major de Palma
a les 12.00 h. **VINE!**

VERITAT JUSTÍCIA REPARACIÓ

Companyes, companyes, no vos oblidem!

Ajuda la Memòria!

Aquest és el compte de MdM per si voleu ajudar-nos amb qualsevol aportació per finançar l'Associació:

Colonya Caixa de Pollença:
2056 0004 49 4102006399

Vine al nostre costat i fes-te'n soci de Memòria de Mallorca!

Entra a www.memoriadelesilles.org o tempsdelamemoria@gmail.com, o crida al 625 45 45 00